

ХУДОЖНЄ ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ ХОРХЕ ЛУЇСА БОРХЕСА В ТВОРЧОСТІ ПІТЕРА АКРОЙДА

Олеся Петрусь

Бродівський педагогічний коледж імені Маркіяна Шапкевича, вул. Михайла Коцюбинського, 4, 80600, м. Броди, Львівська обл., Україна

В статті зроблено спробу простежити алюзії та приклади прихованого цитування творів Х. Л. Борхеса в романах сучасного англійського письменника Пітера Акройда. Доведено, що обом письменникам властивий постмодерністичний тип мислення, який у творах Х. Л. Борхеса набуває узагальнюючого, універсального характеру, а в П. Акройда тяжіє до конкретного художнього втілення, створюючи підґрунтя для міжкультурного діалогу. У дослідженні зроблено спробу виділити основні образи та символи, характерні для творчості обох письменників.

Ключові слова: інтертекстуальність, книга, бібліотека, текст, творець, тінь, сон.

На сучасному етапі розвитку літератури художній текст розглядається як певний культурний простір, відкритий для нових смислів, нових філософсько-поетичних образів, які виникають при кожному прочитанні та можуть набувати найрізноманітніших значень. Літературні критики називають сучасну культуру культурою Мови і Тексту, протиставляючи її класичній літературі як культурі Історії [1, с. 82]. Безконечна смислова тканина тексту є передумовою його нових інтерпретацій за теорією П. Рікера [2, с. 4]. Текст розглядається сучасними літературними критиками й письменниками як первинна та єдина реальність, адже саме через текст відбувається пізнання світу (історії, культури, норм моралі тощо) людиною. Саме тому багато сучасних письменників розглядають бібліотеку як символ світу, зокрема, У. Еко, Х. Л. Борхес, П. Акройд, К. Р. Сафон.

Інтертекстуальний характер творчості сучасного англійського письменника Пітера Акройда відкриває широкий простір для дослідження цитатно-пародійної природи його текстів, де алюзії на творчість Х. Л. Борхеса є надзвичайно численними. Творчість обох письменників відображає постмодерністичний тип мислення, який у творах Борхеса набуває узагальнюючого, універсального характеру, а в Акройда тяжіє до конкретного художнього втілення, створюючи підґрунтя для міжкультурного діалогу. Інтертекстуальні зв'язки творчості Акройда з текстами Борхеса простежуються на різних рівнях - ідейно-тематичному, сюжетному, образному.

У романі П. Акройда "Чаттертон", присвяченому переосмисленню понять оригінальності та підробки в літературі, знаходимо багато ідей з "Книги піску". У Борхеса сторінки священної книги не мають певної послідовності: немає першої сторінки, немає й останньої, простір і час книги є безкінечними, а ми перебуваємо лише в певній точці. В Акройда схоже переконання стосується варіативності інтерпретацій життя. У "Книзі піску" кожен малюнок можна побачити лише раз, далі він зникає, а на його місці з'являється інший. У романі Акройда те ж стосується "сліду" життя, про що роздумує персонаж Чарльз Вічвуд, досліджуючи біографію фальсифікатора середньовічної поезії Томаса Чаттертона. В цьому ж романі знаходимо й образ бібліотеки як символу всього писемного досвіду людства. Герой Акройда Філіп Слек - бібліотекар, який колись мріяв стати письменником, - має такі ж погляди на літературу, як і герой-наратор Борхеса на Книгу Піску. В Книзі Піску число сторінок безкінечне - немає ні першої, ні останньої сторінки. "Не знаю, чому вони пронумеровані так произвольно. Возможно, чтобы дать представление о том, что члены бесконечного ряда могут иметь любой номер... Если пространство бесконечно, мы пребываем в какой-то точке пространства. Если время бесконечно, мы пребываем в какой-то точке времени" [3]. У романі Акройда Філіпу Слеку примарилося видіння, в якому книги почали рости, створюючи якийсь темний світ, де не було ні початку ні кінця, ні сюжету ні значення. "І якщо б ти", - думав Філіп, - "переступив поріг у цей світ, ти був би оточений словами, ти б топтав їх ногами, вдарявся б об них головою і руками, але, якби ти спробував схопити їх, вони б розтанули" [4, 71]. Герой Акройда, так само, як і герой Борхеса в "Книзі піску" відчуває страх перед Книгою, що є символом певної реальності, яку не можна до кінця пізнати і в якій важко не втратити самого себе. Схожі ідеї знаходимо і в оповіданні Борхеса "Алеф": "Всякий язык представляет собою алфавит символов, употребление которых предполагает некое общее с собеседником прошлое" [5, с. 204]. Видіння Філіпа у романі "Чаттертон" можна вважати алюзією на образ бібліотеки з оповідання Борхеса "Вавілонська бібліотека" - образ вселенної, безкінечної та незбагненої, в якій бібліотекар шукає ту єдину книгу, яка містить суть і короткий зміст всіх інших книг [6]. Схожим є і бачення бібліотеки ще одним героєм Акройда - Метью з "Будинку доктора Ді": "Був час, коли книги мене лякали. Ці полиці з книгами представляли собою світ, майже буквально повернутий до мене спиною..." [7, с. 189]. Та, коли Метью стає дослідником, світ книг перетворюється для нього в лабіринт, в якому "одна книга вела до іншої, документ - до іншого документу, тема - до іншої теми" [7, с. 189]. На думку Акройдового героя, книги постійно ведуть між собою діалог, який ми можемо підслухати, якщо нам пощастить. Ця теза є втіленням ідеї інтертекстуальності як онтологічної властивості будь-якого тексту.

В романі Акройда знаходить художнє втілення ідея Борхеса про пошук людиною самої себе, своєї суті, смислу свого існування, намагання зрозуміти структуру світу через структуру тексту, адже в постмодерністичному дискурсі людина теж розглядається як різновид тексту [1, с. 83]. І не лише тому, що вона використовує мову, слова, які вже були використані кимось, а й через постійне повернення до самої себе, пошук смислу власного існування, як це відбувається у тексті, що уособлює духовні та культурні надбання людства.

В оповіданні Борхеса "Сторінка про Шекспіра" описано два шляхи створення безсмертної книги - високий, що передбачає звернення до Святого Духа, і пародійний, який базується на різних варіантах змалювання долі та бездонних можливостях англійської мови. Першим шляхом, за трактуванням автора, ішли Гомер та Мільтон, другим - Шекспір, якого автор називає символом країни. Схожі роздуми про природу літератури має і Акройдів Чаттертон, переосмислюючи поняття підробки і оригінальності: "У кожній Лінії - Ехо, бо найправдивіший Плагіат є направдивішою Поезією"[4, с. 87]. Ці слова також можна вважати перифразом з оповідання Борхеса "Утопія втомленої людини": "Кроме цитат, нам уже нічого не осталося. Наш язык - система цитат" [6]. В романі також розвинуто ідею з оповідання Борхеса "Чотири цикли" про обмежену кількість сюжетів та неможливість створити щось абсолютно нове в літературі на цьому етапі.

Перевтілення Чаттертона у вигаданого монаха Роулі, твори якого ввійшли в скарбницю світової літератури як довершений зразок середньовічного стилю, перегукується з ідеями оповідання Борхеса "Борхес і я": "ми не враги - живу, остаюся в живих, чтобы Борхес мог сочинять свою литературу и доказывать ею мое существование. Охотно признаю, кое-какие страницы ему удалась, но и эти страницы меня не спасут, ведь лучшим в них он не обязан ни себе, ни другим, а только языку и традиции" [8]. В оповіданні "Спокуса" Борхес висловлює думку про те, що сюжет твору значить набагато менше, ніж характери дійових осіб. У романі "Чаттертон" П. Акройда цю ж ідею підтримує персонаж Гарріет Скроуп, популярна романістка, яка запозичує сюжети для своїх творів у письменниці вікторіанської доби: "Оскільки вона вірила, що сюжети самі по собі мало значили, чому б не взяти один з них і не використати, як просту, допустимо нижчого рівня оболонку для її власного стилю" [4, с. 102]. Ці висловлювання ілюструють постструктуралістську теорію тексту як знака, під яким розуміється реальність, тобто життя, а всі похідні від нього тексти виступають уже знаком знака [1, с. 78]. В кінцевому результаті стирається відмінність між реальністю і її відображенням, оскільки реальність замінюється текстом.

У романі "Англійська музика" в сні головного героя Тімоті, який здійснює віртуальні мандрівки світом англійської літератури, мистецтва та музики майже дослівно процитовано і втілено на сюжетному рівні, висловлювання Творця з оповідання "Все і ніщо", який звертається до Шекспіра: "Я - тож не я: я выдумал этот мир, как ты - свои создания, Шекспир мой, и один из признаков моего сна - ты, подобный мне, который суть Все и Ничего" [8]. П. Акройд вкладає схожі слова в уста Чарльза Діккенса, з яким зустрічається Тімоті під час однієї з мандрівок [9, с. 87]. Діккенс у романі виступає в образі творця світу своїх героїв, а читач (Тімоті) - у ролі співторця, без якого цей світ не може існувати: "Він не міг би існувати без мене, я вірю, - говорить Акройдів Діккенс, - але він не належить мені" [9, с. 87]. У творі втілені ідеї повернення до міфологічного світосприйняття, покликаного поєднати минуле і сучасне, до самого себе в просторі культури. Людина в цьому контексті розглядається як творець, завдяки можливості здійснити свій вибір: вільно вибираючи мовні практики та ролі, людина задає свій вибір буттю, зазначає яким воно є в її баченні. Художні образи Шекспіра в Борхеса та Діккенса в Акройда стають не лише частиною їхніх текстів, а, водночас, ланкою, що з'єднує текст і реальність, а також текст з іншими текстами культури, в яких дані образи отримують нове ідейне навантаження, втілюючи ідею "автор як творець світу".

В романі "Записки Платона" Пітера Акройда світ епохи Викривленої форми постає перед Платоном у вигляді тіней, в яких можна "відчитати" образи з оповідання "Жахливі дзеркала" та "Книга руїн". Світобудова в романі представлена за допомогою образів тіней. Епоха Викривленої форми, яка позначає в романі сучасність - кінець XX - початок XXI ст. для жителів XXXVIII ст., постає у вигляді тіней. Головний герой роману - міський оратор Платон, здійснивши мандрівку-видіння в епоху Викривленої форми, приходять до висновку, що світ, в якому він живе, теж може бути лише тінню для когось іншого [10, с. 100]. Поряд з образом тіней важливе функціональне навантаження в творчості обох письменників має сон як символ переходу в іншу реальність, а також як символ пізнання того, що не можна знайти в реальному світі. В оповіданнях Борхеса "Інший", "25 серпня 1983 року", "Книга руїн", "Книга піску", "Сон Педро Енрікеса Уреньї" та інших сон часто стирає межу між реальним та вигаданим, життям та смертю, допомагає пізнати світ та самого себе.

Сни-видіння Платона в романі Акройда є ідейно близькими до образів з "Книги руїн" Борхеса. В них головний персонаж "Записок Платона" намагається пізнати світобудову, смисл свого існування та реальності. В оповіданні Борхеса маг, прибувши до руїн старого храму на одинокому березі, ставить собі за мету у сні побачити людину для того, щоб ввести її в реальний світ [6]. Спочатку в його сновидіннях панував хаос, трохи пізніше в них з'явилися смисл і логіка. Саме таким постає у сні Акройдового героя світ епохи Викривленої форми. Спочатку - це хаотичний безцільний рух, а пізніше - прагнення, жага до життя та досягнення цілей, хоч якими б незначними вони були.

В "Книзі руїн" маг, здійснивши свою місію, ступає у вогонь, щоб звільнитися від усіх турбот та закінчити земний шлях з "полегшенням, приниженням та жахом водночас", розуміє, що він сам теж є тільки примарою, яка бачиться у сні комусь [6]. В кінці роману Акройда Платон, вирушивши у добровільне вигнання, мандрує в іншу реальність, а дехто з його співвітчизників вірить, що він "просто поринув у інший сон" [10, с. 139].

Сон в оповіданні Борхеса "25 серпня 1983 року" є символом зустрічі з самим собою, одночасного існування багатьох реальностей та циклічності часу. Ці ж ідеї пропагує й Акройдів Платон: "Ми помиратимемо при житті, якщо відмовимось визнати присутність інших реальностей навколо нас" [10, с. 126]. Прощаючись із своїми друзями перед відходом з міста Платон закликає їх думати про нього, як про когось, побаченого у сні: "Тоді я ніколи не покину вас" [10, с. 137]. Для жителів четвертого тисячоліття поняття сну є набагато ширшим, ніж для сучасної людини. Смерть у них

- це лише сон, перехід в іншу реальність. Мертві теж здатні бачити сни про своє минуле земне життя [10, с. 37]. Акройд вкладає в уста свого героя думку про те, що "все людське сприйняття є сном" [10, с. 10], надаючи сну символічного значення ілюзії та недосконалості людського розуміння світу.

Порівнюючи творчість П. Акройда та Х. Л. Борхеса на основі проаналізованих творів, можна виділити основні образи та символи, що є спільними для них. Це, зокрема, образ бібліотеки як всесенної, книги як культурного досвіду людства, образ лабіринту, що символізує безкінечний пошук істини, образ творця, який в проаналізованих творах набуває значення митця, образи тіней та сну, що символізують множинність проявів істини та неможливість абсолютного пізнання світу.

Світоглядна система Борхеса, яка відображає постмодерністичний тип мислення, знаходить у романах Акройда конкретне художнє втілення та наповнює його твори філософським змістом, надає їм узагальнюючого характеру та сприяє вираженню літературно-критичних поглядів автора. Показово, що ці образи зустрічаються у творчості багатьох інших письменників-постмодерністів та є ключовими для розуміння буття людини. Алюзії на творчість Х. Л. Борхеса можна знайти і в інших творах П. Акройда, що відкриває широкий простір для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Терещенко Н. А.* Постмодерн как ситуация философствования / Н. А. Терещенко, Т. М. Шатунова. - СПб. : Алетейя, 2003. - 192 с. - (Серия "Интеллектуальная история в текстах и исследованиях").
2. *Рикер П.* Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике / Поль Рикер. - М. : Academia-Центр, Медиум, 1995. - 416 с.
3. *Борхес Х. Л.* Книга Песка. - Режим доступа : http://thelib.ru/books/borhes_horhe_luis_kniga_peska_read.html
4. *Ackroyd P.* Chatterton / Peter Ackroyd. - London: Penguin Books, 1993. - 234 p.
5. *Борхес Х. Л.* Алеф / Оправдание вечности / Х. Л. Борхес. - М. : ДИ-ДИК, 1994. С. 195-207.
6. *Борхес Х. Л.* Коллекция (Сборник рассказов). - Режим доступа : http://thelib.ru/books/borhes_horhe_luis/kollektsia_read.html.
7. *Акройд П.* Дом доктора Ди : [роман] / Питер Акройд; пер. з англ. В. Бабкова. - М. : Иностранка; Б.С.Г.-ПРЕСС, 2000. - 400 с. - (Иллюминатор).
8. *Борхес Х. Л.* Создатель. - Режим доступа : http://thelib.ru/books/borhes_horhe_luis/sozdatel-.html.
9. *Ackroyd P.* English Music / Peter Ackroyd. - London : Hamish Hamilton, 1992. - 358 p.
10. *Ackroyd P.* The Plato Papers: [A Novel] / Peter Ackroyd. - London : Vintage, 2000. -139 p.
11. *Борхес Х. Л.* Избранные эссе и новеллы. - Режим доступа : http://thelib.ru/books/borhes_horhe_luis/izbrannie_esse_i_novelli_read.html.

Стаття надійшла до редколегії 15.12.2010

Прийнята до друку 26.12.2010

ARTISTIC REPRESENTATION OF JORGE LUIS BORGES'S IDEAS IN THE NOVELS BY PETER ACKROYD

Olesya Petrus'

Markiian Shashkevych pedagogical college of Brody, 4, Mykhailo Kotsiubynskiy Str., 480600 Brody, Lviv District, Ukraine

The article is an attempt to investigate examples of allusions on the works by Jorge Luis Borges in the novels by a contemporary English writer Peter Ackroyd. It's stated that both writers tend to a postmodern type of thinking which in Borges's works acquires a generalizing universal character and in P. Ackroyd novels ("Chatterton", "The Plato Papers", "English Music", "The house of Doctor Dee") finds its specific artistic realization creating a background for intercultural dialogue. Such stories written by Borges as "The Circular of ruins", "The Book of Sand", "The Creator", "The Library of Babel", "El Aleph", "Everything and Nothing", "Borges and me" and others are under analysis. The main images and symbols typical of both writers are library as universe, book as cultural heritage of the mankind, labyrinth as infinity, everlasting search for the truth, creator who associates with artist, shadows, dreams and visions that represent controversial nature of the truth and impossibility of the absolute cognition of the world. Borges's system of views fills in Ackroyd's novels with a deeper philosophic content and helps express his literary critical views.

Key words: intertextuality, book, library, text, creator, shadow, dream.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ПЕРЕВОПЛОЩЕНИЕ ИДЕЙ БОРХЕСА В ТВОРЧЕСТВЕ ПИТЕРА АКРОЙДА

Олеся Петрусъ

Бродовский педагогический колледж имени Маркияна Шашкевича ул. Михаила Коцюбинського 4, 480600, г. Броды, Львовская обл., Украина

В статье осуществлена попытка проследить особенности функционирования аллюзий и скрытого цитирования в романах современного английского писателя Питера Акройда. Констатируется, что писателям свойственен постмодернистский тип мышления, который в произведениях Х. Л. Борхеса приобретает обобщающий, универсальный характер, а у П. Акройда приближается к конкретному художественному освещению, создавая основу для межкультурного диалога. В исследовании осуществлена попытка выделить основные образы и символы, характерные для творчества обоих писателей.

Ключевые слова: интертекстуальность, книга, библиотека, текст, творец, тень, сон.